

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye'de Egitim ve Sosyal Göstergelerin Mutluluk ile Iliskisi

AUTHORS: Arife YINANÇ,Nüket KIRCI ÇEVİK,Gökmen KANTAR

PAGES: 50-60

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1144939>

JOEEP

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeep>

Araştırma Makalesi • Research Article

Türkiye’de Sosyal Göstergelerin Mutluluk ile İlişkisi

The Relationship between Happiness and Social Indicators in Turkey*

Arife Yinanç^a, Nüket Kırıcı Çevik^{b, **} & Gökmen Kantar^c

^a Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, 59030, Tekirdağ/Türkiye

ORCID: 0000-0002-3626-6471

^b Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, 59030, Tekirdağ/Türkiye

ORCID: 0000-0002-0104-1088

^c Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, 59030, Tekirdağ/Türkiye

ORCID: 0000-0001-5120-110X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 10 Haziran 2020

Düzeltilme tarihi: 01 Ekim 2020

Kabul tarihi: 22 Ekim 2020

Anahtar Kelimeler:

Mutluluk

Yaşam Memnuniyeti

Subjektif Refah

Eğitim

ARTICLE INFO

Article history:

Received: June 10, 2020

Received in revised form: October 1, 2020

Accepted: October 22, 2020

Keywords:

Happiness

Life Satisfaction

Subjective Welfare

Education

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, mutluluğa dair teorik altyapı sunarak bireyin mutluluğu ile ilişkili sosyal göstergelerin sıralı logit model aracılığıyla Türkiye özelinde araştırılmasıdır. Çalışmada, sosyoekonomik göstergelerin mutlulukla bağlantısını gösteren çapraz tablolar oluşturulmuş ve bağımlı değişken mutluluk ile bağımsız değişkenler olarak yer verilen sosyal göstergeler arasındaki ilişkiyi çözümleyen kategorik değişkenli ekonometrik modeller tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgular aracılığıyla, literatürde yer alan çeşitli mutluluk yaklaşımlarından hangisinin Türkiye’de geçerli olduğu ortaya konulmuştur. Tahmin sonuçları, Türkiye’de cinsiyete göre kadınların, yaşa göre 65 ve üzeri bireylerin, medeni duruma göre evli bireylerin daha mutlu olduğunu göstermiştir. Eğitim düzeyine göre en düşük ve en yüksek düzeye sahip bireylerin, çalışma durumuna göre çalışan bireylerin, çalışma şekline göre ev işleri ile ilgilenen bireylerin daha mutlu olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, kamu çalışanlarının özel sektöre kıyasla ve çalışan bireylerden ücretsiz aile işçisi olanların diğer bireylere kıyasla daha mutlu olduğu görülmüştür. Gelir gruplarına göre yapılan değerlendirmede ise, en yüksek mutluluk düzeyinin en yüksek gelir grubuna ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

The aim of this study is to present the theoretical background on happiness and to investigate the social indicators related to the happiness of the individual in Turkey through the ordered logit model. In the study, cross tables showing the connection of socioeconomic indicators with happiness were created and categorical variable econometric models that analyze the relationship between dependent variable happiness and social indicators as independent variables are estimated. Obtained findings have revealed which one is valid in Turkey from various happiness approach in the literature. The results suggest that women by gender, 65 and older individuals by age and married individuals based on marital status are happier in Turkey. It has been determined that individuals with the lowest and highest level according to the level of education, individuals working according to the working status, individuals who are interested in housework according to the way of working are happier. On the other hand, public employees were found to be happier compared to the private sector, and those who were unpaid family workers from working individuals compared to other individuals. In the evaluation made according to income groups, it was concluded that the highest level of happiness belongs to the highest income group.

1. Giriş

Mutluluk kavramı, öznel beğeniden sosyal takdire kadar çeşitli maddi manevi değerleri kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir. Mutluluk, literatürde muhtelif açılardan

ele alınmış olup, farklı alanlara göre de sınıflandırılmıştır. Veenhoven (1996) mutluluk kelimesinin filozoflar tarafından iyi bir amaç ve hedefi belirtmek için kullanıldığını vurgulamaktadır. Mutluluk kavramının

* Bu çalışma, 2020 yılında Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Türkiye’de Eğitim ve Sosyal Göstergelerin Mutlulukla İlişkisi” adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: nkcevik@nku.edu.tr

Atf/Cite as: Yinanç, A., Kırıcı Çevik, N., & Kantar, G. (2020). Türkiye’de Sosyal Göstergelerin Mutluluk ile İlişkisi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 5(2), 50-60.

e-ISSN: 2651-5318. © 2020 TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. Her hakkı saklıdır. [Hosting by TUBITAK ULAKBİM JournalPark. All rights reserved.]

psikoloji bilimine önemli ölçüde katkı sağladığı görüldü de, ülkelerin sosyo-demografik değişkenleri ile harmanlandığında iktisat bilimine de önemli bir vizyon sunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, mutluluk ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişki incelenerek, bireyin mutluluğunu belirleyen temel etmenler tespit edilebilmektedir. Mutluluk ile ilgili çalışmaların artmasıyla birlikte; ülkelerin iç dinamiklerinin değerlendirilmesi ve ekonomik kalkınmanın önündeki engellerin gözlemlenmesi ve tespit edilmesi mümkün olmaktadır.

Mutluluk kavramı kendi içinde, yaşam doyumu, yaşam memnuniyeti, yaşam kalitesi, subjektif refah gibi birçok olguyu barındırmaktadır. Bu kavramlar da kendi alt dallarına ayrılmakta ve çeşitli biçimlerde yorumlanmaktadır. Örneğin, yaşam doyumu, bir bireyin yaşamını bir bütün olarak değerlendirdiği derecedir. Yaşam memnuniyeti kavramı da kendi içerisinde özlü refah veya subjektif refah olarak da ayrılabilir. Burada her üç tanıda da kavramın özlü karakterine vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla, yaşam memnuniyeti mevcut duygulardan veya belirli psikolojik semptomlardan ziyade genel bir yaşam değerlendirmesini ifade etmektedir (Veenhoven, 1996: 15). Diener vd. (1999), yaşam memnuniyetini "kişinin yaşamının bilişsel yargılayıcı bir küresel değerlendirmesi" olarak nitelendirmiştir. Mutluluk, yaşamsal durumlardan etkilenir ancak doğrudan bir duygu ölçüsü değildir. Yaşam kalitesi kavramı ilk olarak Pigou tarafından 1920 yılında literatüre kazandırılmıştır (Ruževičius, 2007: 318). Dünya Sağlık Örgütü'nde kavramı dikkate alarak; sağlıklı sadece hastalığın bulunmaması değil, bedensel, zihinsel ve sosyal anlamda tam iyilik hali olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma göre; sağlıklı olmak için, kişinin sağlık sorununun olmaması yetmeyecektir. Tam iyilik halinin olması gerekmektedir. Bu şekilde değerlendirildiğinde çok az insan sağlıklıdır. Çünkü "tam iyilik hali" ihtiyaçların tam olarak karşılanması anlamına gelmektedir (Top vd., 2003: 18). Son yıllarda teknolojik gelişmeye paralel olarak sağlık alanında da önemli ilerlemeler kaydedilmesi ile birlikte yaşam kalitesi de irdelenmektedir. Günümüzde çoğu hastalığın da tedavi edilebildiği ve insanın yaşam süresinin uzadığı görülmektedir. Dolayısıyla, bireylerin yaşam kalitesini arttırmaya yönelik girişimler de git gide önem arz eden bir konu haline gelmektedir (Müezzinoğlu, 2005: 25). Subjektif refah, insanların yaşamlarındaki özlü değerlendirmelerine göre refah düzeyini tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Olumlu ve olumsuz olabilecek bu değerlendirmeler; yaşam doyumu, sosyal katılım, olaylara ve durumlara neşe ve hüznün gibi duygusal tepkilerin yanı sıra iş, ilişkiler, sağlık, rekreasyon gibi diğer alanları da kapsamaktadır. Bununla birlikte; refah bir kişinin tecrübesinde gerçekleşmesi bakımından özlü olmasına rağmen, özlü iyi oluş çeşitli davranışlar aracılığıyla nesnel olarak ölçülebilmektedir (Diener ve Ryan, 2009: 391).

Mutluluk, iktisadi ve mali alanların dışında yaş, cinsiyet, eğitim ve medeni durum gibi demografik faktörler ile de incelenmektedir (Şeker, 2016: 105). Literatürdeki

çalışmaların büyük çoğunluğu eğitimin mutluluk üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmasına rağmen, bu iki değişken arasındaki nedensel ilişkinin yönü konusunda bir fikir birliğine varılmamıştır (Cuñado ve Gracia, 2012: 186). Eğitim ve mutluluk arasındaki ilişki, daha nitelikli bireylerin, nitelikli olmayanlardan daha iyi işler elde etmelerine rağmen, onlardan daha az memnun olmaları nedeniyle oldukça tartışmalı bir konudur. Bu durum nitelikli bireylerin daha yüksek beklentilere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Albert ve Davia, 2005: 8-9). Eğitim düzeyi yüksek bireylerin, diğerlerine göre daha mutlu olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Frey ve Stutzer, 2000: 150). Genel bir değerlendirmeye eğitim, özlü iyi oluşa küçük ama olumlu bir katkıda bulunmaktadır. (Witter vd., 1984: 165). Bununla birlikte, literatürde eğitim düzeyleri ve özlü iyi oluş arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koyan çalışmalara karşılık, eğitim düzeyi ile özlü iyi oluş arasında bir ilişkinin olmadığını hatta negatif bir ilişkinin varlığını öne süren çalışmalar da vardır. Clark ve Oswald (1996)'a göre iki temel faktör eğitimin mutluluk üzerindeki olumsuz etkisini açıklayabilmektedir. İlk faktör; eğitim düzeyi yüksek bireylerin, yerine getirilmesi daha zor olan üst düzey iş beklentilerine sahip olması olarak açıklanabilmektedir. İkinci faktör ise; gelir dağılımındaki adaletin yüksek eğitim düzeyi ile artmasıdır. Eğitim ile mutluluk arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu ileri süren iki hipotez; hayattan beklentilerini yüksek tutan eğitimli bireylerin, beklentilerinin karşılanamaması ya da beklentileri karşılanırsa bile yoğun stres ve baskı altında olmaları nedeniyle mutluluk düzeylerinin düşük olduğu iddiasına dayanmaktadır.

Literatür incelendiğinde genel olarak cinsiyet değişkeninin yaşam memnuniyeti üzerinde etkili bir faktör olmadığı görülmektedir. Ancak, küçük bir farkla kadınların daha mutlu olduğu da gözlemlenmektedir. Bunun nedeni olarak, kadınların hem olumlu hem de olumsuz duygularını daha üst düzeyde deneyimlemesi gösterilmektedir. Dolayısıyla, duyguların yoğunluğunda gözlemlenen çeşitlilik, kadınların erkeklerden daha mutlu olduğunu hissetmesi olarak yorumlanmaktadır (Tenaglia, 2007: 10). Her ne kadar yüksek kişisel gelir, mutluluk ile ilişkilendirilse de değişkenler arasındaki ilişki karmaşık bir yapı sergilemektedir. Örneğin; servet unsurları giderek artan zengin ulusların bazen çarpıcı biçimde, refah düzeylerinde yalnızca küçük artışlar gözlenmektedir. Maddi olarak fakir toplumlardaki katılımcılar zaman zaman önemli düzeyde yaşam doyumuna sahiptir. Artan beklentiler ve arzular bir dereceye kadar yüksek gelirin psikolojik faydalarının önüne geçmektedir. Bireyler, maddi arzularına göre daha fazla gelir elde ederek kendileri için daha yüksek mutluluklar elde edebilmektedir (Diener ve Seligman, 2004: 7). Mutluluk ve yaş arasındaki ilişkiyi inceleyen alanın geleneksel araştırmaları, mutluluğun yaş ile birlikte sabit kaldığını ve sadece belirli bir yaş aralığında artış gösterdiğini savunmaktadır (Blanchflower ve Oswald, 2008: 1733-1734). Mutluluk ve yaş arasındaki ilişkiyi

açıklayan diğer bir hipotez ise, mutluluk ve yaş arasında eğrisel ve U şeklinde bir ilişki önermektedir (Morgan vd., 2015: 4). Bu eğrisel ilişkide mutluluk düzeyi ergenlik döneminde yüksek olmasına rağmen 30 yaşta azalırken, emekli olunmasıyla mutluluk düzeyi tekrar yükselmeye başlamaktadır (Tenaglia, 2007: 9). Medeni durum ile mutluluk arasındaki ilişki incelendiğinde; evliliğin mutluluğu artırdığını ve evli kişilerin hiç evlenmemiş, boşanmış veya ayrılmış kişilere göre daha mutlu oldukları görülmektedir. Deiner (2000), evli kadınların ve erkeklerin evlenmemiş olanlardan daha mutlu olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda evliliğin sağlık açısından da bireylere avantajlar getirdiği düşünülmektedir. Evliliğin sağladığı öz saygı ve evli insanların daha az yalnızlık acısı çekmeleri bireylere sağlık açısından avantaj sağlamaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’de sosyal göstergelerin mutluluk ile ilişkisini ele almakta ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, mutluluk üzerine kavramsal ve teorik çerçeveye oluşturularak mutluluğun eğitim, yaş, cinsiyet, medeni hal, umut düzeyi, çalışma durumu ve gelir ile ilişkisi teorik bir çerçevede incelenmiş ve mutluluğun çeşitli tanımları üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünün ardından mutluluk ekonomisine ilişkin teorik tanımlamalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise konuya ilişkin literatür özetlenmiş, araştırmacıların elde ettiği bulgulara yer verilmiştir. İlgili literatür genel olarak değerlendirildiğinde; mutluluk, yaşam memnuniyeti, yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve subjektif refah algısının sadece bireyler nezdinde değişmeyip ülkeden ülkeye de değişim gösterdiği görülmektedir. Çalışmanın son bölümünde, ekonometrik metodoloji yer almaktadır. Bu bölümde, başta eğitim olmak üzere önemli sosyal göstergelerin mutluluk ile ilişkisi ampirik olarak incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun her yıl yayımlamış olduğu Hane halkı Yaşam Memnuniyeti araştırması baz alınarak söz konusu değişkenler arasındaki ilişki Easterlin Paradoksu ışığında Logit ve Probit Analizleri ile araştırılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar yardımıyla mutluluk yaklaşımlarından hangisinin Türkiye’de geçerli olduğunun tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi değişkenlerin mutluluk düzeyi üzerindeki olası etkileri değerlendirilmiştir. Öte yandan, literatürdeki çalışmalar genellikle bireyin sosyodemografik özellikleri ile mutluluk algısı arasındaki ilişkinin derecesi tespit etmeye odaklanmıştır. Türkiye geneli tahminler üretecek olması ve özellikle bireyin eğitim düzeyinin mutluluk algısına etkisini incelemesi çalışmanın önemi ve özgün yanını temsil etmektedir.

2. Mutluluk Ekonomisine İlişkin Teorik Çerçeve

İktisat teorisi, tüketimin mutluluğu pozitif etkilediğini öne sürmekte ve bu durumu fayda teorisi adı altında açıklamaktadır. İlk çalışmalarda hayat standartları hakkında fikir veren önemli göstergeler arasında sayıldığı için kişi başı GSYİH ve mutluluk arasındaki ilişki analiz

edilmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmalarda genel olarak kişi başı gelir ve mutluluk düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Mutluluk ekonomisi adı altında mutluluk ve gelir arasındaki pozitif ve anlamlı ilişki genel olarak kabul görmüş durumdadır. Fakat “kişisel gelirden zamanla meydana gelen artış mutluluk düzeyinin artmasına neden olur mu?” sorusu konusunda çeşitli görüşler vardır. (Veenhoven ve Dumludağ, 2015). Kesit verisi kullanılarak yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar ile zaman serisi analizlerini baz alan çalışmalarda elde edilen sonuçlar farklılıklar arz etmektedir. Easterlin (1974), 1970 yılına ait Amerika kesit verilerini ele aldığı çalışmada gelir ve mutluluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu saptamıştır (Easterlin, 1974: 99-100). Ardından, Easterlin (1974) araştırma kapsamını genişleterek; ABD, Küba, Mısır, İsrail, Batı Almanya, Japonya, Yugoslavya, Filipinler, Panama, Nijerya, Brezilya, Polonya, Hindistan ve Dominik Cumhuriyeti verilerini dahil etmiştir. Yeni bulgulara göre; neredeyse Amerika ile aynı mutluluk seviyesine sahip olan Küba ve Mısır gibi ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinin diğer ülkelere göre oldukça düşük olduğu görülmüştür. Amerika’da kişi başına düşen gelir 2.790 dolar iken kişisel mutluluk seviyesi 6.6 olarak ölçülmüştür. Öte yandan, Küba’da kişi başına düşen gelir 516 dolar iken kişisel mutluluk seviyesi 6.4; Mısır’da ise kişi başına düşen gelir 225 dolar ve kişisel mutluluk seviyesi ise 5.5 olarak ölçülmüştür (Easterlin, 1974: 105). Easterlin’in ülkelerarası karşılaştırmaya dayalı ve kişi başına düşen geliri ele aldığı çalışmasında yüksek gelir düzeyinin her zaman yüksek mutluluk düzeyi ile sonuçlanmadığı vurgusu dikkat çekmektedir (Şeker, 2016: 78).

Mutluluk ile ilgili genel kabul görmüş çeşitli teoriler bulunmaktadır. Görelî gelir teorisi ve karşılaştırma etkisi, yaşam memnuniyetinde bireylerin yaşam algılarının, bireyin içinde bulunduğu sosyal grubun gelirine göre şekillendiği ilkesine dayanmaktadır. Bu teoriye göre, birey yaşamı gerçekçi olabileceğini düşündüğü şeylerle yargılamakta ve yaşama dair standartlar belirlemektedir. Öte yandan teori, bireyin diğer bireylerden daha iyi olduğunu düşünürse mutlu olacağı ve daha kötü olduğunu düşünürse mutsuz olacağı varsayılmaktadır. Bu düşünce doğrultusunda, bir ülkedeki ortalama mutluluk referans olarak seçilen grubun davranışına bağlı olarak gelişmektedir. Diğer bir ifadeyle, karşılaştırmalar ne kadar alt düzeye göre yapılırsa, ülkedeki bireyler o kadar mutlu olmaktadır (Veenhoven ve Ehrhardt, 1995: 34-37). Easterlin paradoksu, gelirle birlikte beklentilerde de yükseliş meydana gelmesi ve akranlarla (yaş - statü - kabiliyet vb. ölçütlere göre kendisine yakın gördüğü çevre) kıyaslama etkileri ile izah edilmektedir. Kingdon ve Knight’in (2007), mutlak gelirin yüksek olduğu gruplarda görelî gelirin bireylerin mutluluğunda daha önemli bir rol üstlendiğini göstermişlerdir. Görelî gelir teorisine göre; bireyin mutluluk üzerindeki etkisinin beklentilerine ve sosyal karşılaştırmalarına dayanarak değişen yaşam standartlarına bağlı olduğunu varsaymaktadır. Örneğin; bir kişinin geliri referans olarak seçilen grubun geliri ile aynı

anda artarsa o kişinin mutluluğu üzerinde çok az etkisi olmaktadır (Rojas, 2007: 2).

Adaptasyon teorisi, bir kişinin pozitif ve negatif olaylara adaptasyon sağlama becerisine odaklanmaktadır. Bu nedenle söz konusu teori, bir kişinin yüksek adaptasyon becerisine sahip olması durumunda gelirinde meydana gelen değişikliklere kolayca adapte olduğunu ileri sürmektedir. Böylece, gelirden ortaya çıkan değişim mutluluk seviyesini geçici olarak etkilemektedir (Rojas, 2007: 2). Gelir uzun bir süre boyunca sabit kaldığında, bireyler belirli bir gelir seviyesine uyum sağlayabilmektedir. Gelirden meydana gelen değişiklikler, özellikle bireylerin hedeflerine ulaşamaması veya temel ihtiyaçlarını karşılamamasına neden olursa, mutluluk seviyesi geçici olarak artabilmekte veya azalabilmektedir. Adaptasyon teorisi, zaman içinde insanların yeni gelir düzeyine uyum sağlayacağına dikkat çekmektedir (Diener vd, 1999: 287-288). Di Tella ve MacCulloch (2008), adaptasyon teorisine atıfta bulunarak; 1985-2000 dönemi için Almanya'dan, 1975-2002 dönemi için Avrupa ülkelerinden ve 1960-2005 dönem için dünya geneli 600.000'den fazla bireyden toplanan verileri çeşitli tekniklerle analiz etmişlerdir. Analizler, yüksek gelir seviyelerinin daha fazla mutluluk sağlamadığına dair kanıtlar sağlamıştır. Zengin Avrupa ülkelerinde adaptasyon sürecinin beş yıldan fazla sürdüğü tespit edilmiştir. Ancak, mutluluk kalıcı olmasa da uzun ömürlü olarak değerlendirilmiştir (Di Tella ve MacCulloch, 2008).

Gelir elde etme isteği diğer bir ifadeyle aspirasyon seviyesi teorisine göre; bireylerin eğitim düzeyindeki artış, gelir elde etme isteklerinde artışa yol açarak yaşam memnuniyet seviyesinin azalmasına neden olmaktadır (Clark ve Oswald, 1996: 360-361). Kişilerin yaşadığı en önemli süreçlerden biri geçmiş deneyimlere uyum sağlamasıdır. Kişiler, geçmişten gelen veya gelecekle ilgili beklentilerini sürekli olarak karşılaştırmaktadır. Bu nedenle, kişiler aspirasyon seviyelerindeki sapmaları fark etmekte ve bunlara tepki vermektedir. Tüm bu yargılardan hareketle aspirasyon teorisi, "Mutluluk, bireyin elde etmek istedikleri ve elde ettikleri arasındaki farkın az olmasına bağlıdır" şeklinde vurgu yapmaktadır (Frey ve Stutzer, 2002: 414).

Kavramsal gönderi teorisi, gelir-mutluluk paradoksuna ilişkin alternatif bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Veenhoven'e (1999) göre; "Mutluluk, bir kişinin bugünkü yaşamının genel kalitesini pozitif olarak değerlendirdiği derece" şeklinde ifade edilmektedir. Kavramsal gönderi teorisinin bireyin mutluluğunun değerlendirilmesinde ve yaşamının yargılanmasında rol oynadığı düşünülmektedir. Söz konusu teori, bir kişinin mutluluğu hakkındaki kararının mutluluğun kavramsal gönderi seviyesine bağlı olduğunu öne sürmektedir. Kavramsal gönderi teorisi, mutluluğun açıklayıcı faktörlerinin herkes için aynı derecede anlamlı olmadığını ifade etmektedir. Örneğin; gelir bazı insanlar için önemli bir açıklayıcı değişken olabilmektedir. Diğer taraftan, bazı bireyler için ise gelir tamamen önemsiz sayılabilmektedir. Bu durum, mutlu bir

yaşam için kavramsal gönderi teorisine bağlı olarak açıklanabilmektedir (Rojas, 2007: 2-3).

3. Literatür Değerlemesi

Gerdham ve Johannesson (2001), mutluluk ve sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışmada, İsveç'te 5.000 kişilik bir örneklem grubundan toplanan veriler probit model yardımıyla çözümlenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; mutluluğun gelir ve eğitim ile arttığı, işsizlik, kentleşme, bekar olma ve erkek olma ile birlikte azaldığı gözlemlenmiştir. Diğer yandan, yaş ve mutluluk arasındaki ilişki U şeklinde tanımlanmış ve mutluluk seviyesinin orta yaş grubunda nispeten daha düşük olduğu saptanmıştır. Chow (2005), Kanada'da üniversite eğitimi alan 315 öğrencinin sosyal göstergeleri ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Yaşamın farklı yönleriyle ilgili memnuniyet derecesine ilişkin olarak, katılımcılar en çok aile, yaşam ortamı, yakın arkadaşlarla ilişkiler, kardeşlerle ilişkiler ve yaşam düzenlemeleri hakkında memnun olduklarını beyan etmişlerdir. Öte yandan, uygulanan regresyon analizi sonucu, sosyoekonomik durum göstergeleri daha iyi ve daha yüksek not ortalamasına sahip bireylerin akademik deneyimlerinden ve yaşam koşullarından daha memnun oldukları tespit edilmiştir. Bozkuş, Çevik ve Üçdoğru (2006), çalışmalarında bireylerin refah ve mutluluğunu etkileyen faktörlerin belirleyicilerini araştırmışlardır. TÜİK 2004 Yaşam Memnuniyeti baz alınarak yapılan çalışmada, subjektif refah ve mutluluk kategorik bağımlı değişken olarak alınmış ve sıralı logit model ile değişkenler teste tabi tutulmuştur. Bulgulara göre, kırsal kesimde yaşayanların kentlerde yaşayanlara kıyasla refah seviyesinin olumlu olduğu, kadınların erkeklere kıyasla refah algılamasının pozitif olduğu, eğitim düzeyi ile refah seviyesi arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ek olarak, geçmiş ve gelecek ile ilgili olumsuz beklentileri olan, kendisini mutsuz ve umutsuz görenlerin refah seviyelerinin düşük olduğu ve aralarında ters orantılı bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Medeni durumun refah üzerinde bir etkisi olmadığı, kadınların erkeklere kıyasla daha mutlu oldukları, 45-64 yaş arasındaki bireylerin daha mutsuz olduğu, kentte yaşayanların daha mutlu olduğu, eğitim arttıkça mutluluğun görece azaldığı elde edilen bulgular arasındadır.

Kalyuzhnova ve Kambhampati (2008), Kazakistan'da sosyal, ekonomik ve kurumsal değişimlerin bireysel mutluluk algısı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, Kazakistan için önem arz eden 1996, 2001 ve 2006 yılları için veri setleri oluşturulmuştur. Elde edilen bulgulara göre; kişisel, evsel ve bölgesel faktörlerin bireysel mutluluğu etkilediği ve geçiş döneminden (1960) beri Kazakların daha mutlu olduğu saptanmıştır. Ayrıca, işsizliğin yüksek olduğu bölgelerde, beklentilerin aksine, bireylerin mutsuzluğunun artmadığı da gözlemlenmiştir. Schiffirin ve Nelson (2010) algılanan stres ile mutluluk

arasındaki ilişkiyi doğrusal korelasyon ile incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, stres ile mutluluk arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Kırıcı Çevik ve Korkmaz (2014), çalışmalarında iş doyumu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi probit model kullanarak incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre; iş doyumu yaşam doyumunu artırmaktadır. Evli olmama, kamuda çalışıyor olma, kazancından, sağlığından ve hanehalkı gelirinden memnuniyet hem iş hem de yaşam doyumunu artıran değişkenler olarak tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte yaş arttıkça yaşam doyumunun azaldığını ve iş doyumunun arttığı elde edilen sonuçlar arasındadır.

Sekhampu ve Muzindutsi (2014), Güney Afrika'da subjektif mutluluk ile seçilmiş sosyo-ekonomik ve demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, yaş, hanehalkı büyüklüğü ve son olarak istihdam durumu subjektif mutluluğun önemli belirleyicileri olarak saptanmıştır. Hanehalkı büyüklüğü, subjektif mutluluk ile negatif ilişkili iken yaş, eğitim ve istihdam durumu mutluluğun en temel belirleyicileri olarak saptanmıştır. Mohammadi vd. (2015), İran'da üniversite öğrencilerinden 2010-2014 döneminde toplanan verilerle mutluluk ve fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu amaçla, t-testi, ANOVA ve Tukey testi uygulamışlardır. Sonuçlara göre; cinsiyet ile mutluluk arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmazken, fiziksel olarak aktif ve yarı aktif öğrenciler ile fiziksel olarak aktif ve aktif olmayan öğrenciler arasındaki mutluluk düzeylerinde önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen en önemli bulgu ise fiziksel aktivitenin mutluluk düzeyi üzerinde önemli bir belirleyicisi olmasıdır. Korkmaz vd. (2015), yaşam memnuniyetini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2004-2014 yıllarında yapmış olduğu "Yaşam Memnuniyeti Araştırması"nı birim kök, granger nedensellik ve regresyon analizi ile araştırmışlardır. Bu bağlamda, kişisel mutluluk ve aile mutluluğu arasında ve mutluluk kaynağı, memnuniyet ve umut faktörleri arasında nedensellik ilişkisi olduğunu saptamışlardır. Ailenin genel mutluluğunu en fazla sevgi ve sağlık hizmetleri etkilerken, en az başarı ve asayiş hizmetleri etkilemektedir. Öte yandan, bireylerin öz mutluluğunu ise en çok para ve eğitim hizmetleri etkilerden, en az sağlık ve SGK hizmetleri etkilemektedir.

Guillen-Royo ve Kasser (2015), Peru'da mutluluğa verilen önemi detaylandırmışlardır. Mutluluğu içsel ve dışsal hedeflere ulaşma gayesi olarak anlamlandıran yazarlar, dışsal hedefleri; finansal başarı, popülerlik vb. olarak ifade ederken, içsel hedefleri; kendi kendini kabul, aile bağlılığı ve toplumdaki değer olarak ifade etmişlerdir. Peru'nun nispeten gelir düzeyi yüksek bölgelerinde dışsal hedeflere daha fazla, içsel hedeflere ise daha az önem verildiği ortaya koyulmuştur. Gecekondu bölgesinde yaşayanların içsel hedefleri ile mutluluk arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Alpaykut (2017), çalışmalarında, Türkiye'de

il bazında iyi yaşam ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemişler ve bu bağlamda illeri sıralamaya tabi tutmuşlardır. TÜİK'in 2017 yılında yayımladığı "İllerde Yaşam Endeksi" göstere değerlerine temel bileşenler analizini uygulamışlardır. Bunlara ek olarak, illerin sıralamasında TOPSIS yöntemi kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre; Türkiye'de yaşamının en iyi olduğu üç il; İstanbul, Ankara ve İzmir iken yaşam koşullarının en kötü olduğu üç il ise Mardin, Şanlıurfa ve Siirt olarak saptanmıştır. Azizi vd. (2017), bireysel faktörlerin, sosyoekonomik ve demografik değişkenlerin mutluluk üzerindeki etkilerini araştırmak için rastgele örnekleme yöntemiyle 15-54 yaşları arasındaki bireylerden veri toplamışlardır. Çalışmayı, korelasyon, ANOVA ve lojistik regresyon analizi ile detaylandırmışlardır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; cinsiyet, medeni durum, aile bağları, eğitim, iş durumu, gelir, araç sahipliği, sosyal ilişkiler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunurken ev sahipliği ile mutluluk arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır.

Kırıcı Çevik ve Çalışkan (2018), bireyin yaşam doyumu ve mutluluk arasındaki ilişkiyi teorik bir çerçevede araştırmıştır. Yazarlar, Easterling paradoksundan yola çıkarak yaşam doyumu kavramını eğitim başlığı altında değerlendirmişlerdir. Çalışma neticesinde, literatür irdelenmiş olup eğitim düzeyinin bireyin özerkliğini ve yaşam memnuniyetini arttıran birçok çalışma olduğu tespit edilse de farklı sonuçlara ulaşan çalışmaların da olduğunu tespit etmişlerdir. Kırıcı Çevik vd. (2019), dünyanın en mutlu ülkelerini temel alarak mutluluk ile makroekonomik, sosyal ve politik göstergeler arasındaki ilişkiyi Mutlu Gezegen Endeksi (Happy Planet Index-HPI) kapsamında değerlendirmişlerdir. 2006-2016 dönemine ait dünyanın en mutlu yirmi ülkesine ait panel veri setine panel regresyon analizi uygulamışlardır. Bulgulara göre; makroekonomik göstergeler ile HPI arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmaktadır. Sosyal ve politik göstergeler ile HPI arasında da istatistiksel olarak anlamlı nedensellik ilişkileri tespit etmişlerdir.

4. Ekonometrik Metodoloji

Bu çalışmada, eğitim düzeyi başta olmak üzere bireye ilişkin sosyal, demografik ve ekonomik özelliklerinin bireyin mutluluk düzeyi üzerindeki etkisi incelenirken eğitim ve mutluluk değişkenleri arasındaki olası nedensel ilişkinin de ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular yardımıyla, bilimsel literatürde yer alan mutluluk yaklaşımlarından hangisinin ülkemizde geçerli olduğunun tespitine çalışılmıştır. Bu amaçla; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi faktörlerin bireyin mutluluk düzeyi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Kategorik bağımlı değişken olarak bireyin mutluluk düzeyi alınmış ve sıralı logit model tahminleri üretilmiştir.

Subjektif refah ve mutluluğu ölçmeye yönelik sorulara verilen cevapların incelenmesinden elde edilen bulgular tanımlayıcı istatistiklere ilişkin tablolarda özetlenmiştir (EK.1). Bireylere hissettikleri umut seviyeleri, geçmiş ve gelecek ile ilgili beklentileri ve kendilerini mutlu hissedip hissetmedikleri de sorulmuştur. Bu soruların oluşturduğu değişkenler istatistiksel modellerde kategorik bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bu tip çalışmalarda genellikle örneklem grubunu en iyi temsil eden sınıflar temel sınıf olarak değerlendirilmekte ve yorumlar bu temel sınıflara göre yapılmaktadır. Bu amaçla, çalışmada kategorik değişkenler arasında ortalaması en yüksek olan sınıflar örneklem grubunu en iyi temsil etme yeteneğine sahip olduğu varsayılarak temel sınıf olarak belirlenmiştir. Sıralı formda elde edilen cevapların modellenmesinde literatürde oldukça geniş kullanım alanı bulan sıralı probit ve logit regresyon modelleri tercih edilmektedir (Gürler vd. 2007: 93). Sıralı logit ve probit modeller ise sıralı yapıya sahip bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki olası içsel ilişkileri belirleme ve bağımlı değişkenin belirleyici faktörlerini ortaya çıkarma amacıyla kullanılmaktadır (Kırıcı Çevik vd. 2010: 177). Bu çalışmada, bireyin mutluluk düzeyi üzerinde eğitim düzeyinin etkisi araştırılmış ve eğitim ile mutluluk arasındaki içsel ilişki ortaya konulmuştur.

4.1. Veri

Bu çalışmada, TÜİK tarafından 2017 yılında 4790 hanede 9876 bireyle gerçekleştirilen “Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti” kullanılmıştır. Veri setinden bireyin mutluluk düzeyi, eğitim düzeyi, aylık geliri, işteki durumu gibi değişkenler çekilerek modellemede kullanıma hazır getirilmiştir. Ekonometrik analiz yöntemi olarak, kategorik bağımlı değişkenli tekniklerden olan logit regresyonundan yararlanılmıştır. Logit regresyonunda kategorik bağımlı değişken olarak mutluluk düzeyi alınmıştır. Ankette, bireylerin mutluluk düzeyleri; (1) çok mutsuz olanlar, (2) mutsuz olanlar, (3) orta düzeyde mutlu olanlar, (4) mutlu olanlar, (5) çok mutlu olanlar şeklinde ölçeklendirilmiştir. Kategorik bağımsız değişkenler arasında yer alan umut ve refah değişkenlerine ilişkin kategoriler subjektif olarak değerlendirmeye alınmıştır. Kişilerin umut düzeyleri dört kategoride ölçülmüştür. Burada, (1) çok umutlu, (2) umutlu, (3) umutlu olmayan ve (4) hiç umutlu olmayan bireyleri ifade etmektedir. Bireylerin refah seviyesi ise; (1) ile (10) arasında değişen kategoride incelenmektedir. Refah seviyesi ile ilgili sorulan soruda, bireylerin refah düzeyi tercihleri kişisel algılar doğrultusunda subjektif açıdan ifade edilmektedir. Buna göre, (1) bireylerin en düşük, (10) en yüksek refah düzeyine denk gelmektedir.

Ekonometrik analiz yöntemi olarak, kategorik bağımlı değişkenli tekniklerden olan logit regresyonunun kullanıldığı bu çalışmada, kesit veri seti çözümlemesi ve model tahminleri STATA ve EVIEWS ekonometri paket programları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, bağımlı değişken ve bağımsız değişkenlerin kategori

bazında frekans ve göreceli frekansları dört ayrı tablo aracılığıyla özetlenmiştir. EK.1’de mutluluk, umut ve refah düzeylerine ilişkin tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. EK.2’de yaşam memnuniyeti ve alt bileşenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir. EK.3’te sosyodemografik değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer alırken, EK.4’te ise gelir değişkeni ve alt bileşenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler gösterilmiştir.

Mutluluk, umut ve subjektif refah verileri birlikte değerlendirildiğinde, ankete katılan bireylerin yaklaşık %60’lık kesimini mutlu, umutlu ve yüksek refah algısına sahip olarak tanımlamak mümkündür. Bireyler mutluluğun kaynağı ise sağlık ve aile olarak bildirmişlerdir. 2017 yılı itibarıyla bireylerin yaşam memnuniyet düzeyleri incelendiğinde; çok memnun olduğunu beyan eden bireylerin oranı %8,9 ve memnun olduğunu beyan edenlerin oranı %68,9, memnun olmadığını beyan eden bireylerin oranı ise %30,2 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar genel olarak sağlık ve evliliğinden memnun iken iş ve kazancından çok memnun olmadıklarını beyan etmişlerdir. Yaşam memnuniyeti değişkenine ilişkin bulgular, mutluluk değişkenine ilişkin bulguları da destekleyerek Türk aile yapısına ilişkin çarpıcı sonuçları ortaya koymaktadır. Ülke geneline ilişkin sonuçlar üreten bu araştırma verileri, katılımcıların yaklaşık %70’inin mutlu, umutlu, refah algısı yüksek ve yaşamından memnun olduğunu gösteren kanıtlar sağlamaktadır. Bu durumun kaynakları olarak ise sağlıklı olma ve aile bireylerinin birada olması faktörleri tespit edilmiştir. Klasik Türk aile yapısına uygun düşen bu sonuçlar, aileyle birlikte sağlıklı bir yaşamın bireyin mutluluk ve umut düzeyini yükselttiği ortaya koymaktadır. Kişisel kazanç ve iş durumlarına ilişkin sorunların çözümü, bireyleri daha yüksek refah ve mutluluk düzeylerine taşıyacak temel noktalar olarak tespit edilmiştir.

2017 yılı hane halkı yaşam memnuniyeti araştırması anketine, yaşları 18 ve üzerindeki bireyler katılmıştır. Katılımcıların yaklaşık %54’ü kadın %46’sı ise erkek bireylerden oluşmaktadır. Bireylerin %52’si 18-44 yaş aralığında olup, %73’ü evlidir. Bireylerin eğitim durumu incelendiğinde, bireylerin %63’ünün ilköğretim ve altında %37’sinin ise lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Eğitim durumu ilköğretim ve altında olan bireylerin dağılımı ise sırasıyla; %10 okuryazar olmayan, %5,7 okuryazar, %34,1 ilköğretim mezunu, %11 ortaokul mezunu ve %2,5 ise ilköğretim mezunudur. Lise ve üzeri eğitim düzeyine sahip bireylerin dağılımına bakıldığında; yaklaşık %20’sinin lise mezunu, %5,4’ünün yükseköğretim mezunu, %10,8’inin fakülte mezunu ve yalnızca %1,5’luk kesimin lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir.

Bireylerin çalışma durumu incelendiğinde yaklaşık %43’ünün çalıştığı ve %57’sinin ise çalışmadığı tespit edilmiştir. Çalışan bireylerin yaklaşık %83’ü özel sektörde %17 ise kamu sektöründe çalışmaktadır. Çalışan bireylerin işteki durumlarının dağılımı incelendiğinde sırasıyla; %65’i ücretli/maaşlı, %6’sı yevmiyeli, %6’sı işveren,

%15'i kendi hesabına çalışan ve %7'si ücretsiz aile işçisidir. Çalışmayan bireylerin yaklaşık %54'ü ev işleri ile ilgilendiği için, yaklaşık %30'u emekli, yaşlı ve hasta olduğu için, %7'si eğitimine devam ettiği için ve %7'si ise iş bulamadığı için çalışmadığını beyan etmişlerdir.

Gelir değişkeni bu araştırmada 5 kategorili bir kategorik değişken olarak ele alınmıştır. Hanenin aylık toplam net gelirinin esas alındığı araştırmada, bireylerin yaklaşık %27'si 0-1509TL, %17'si 1510TL-2166TL, %22'si 2167TL-3032TL, %15'i 3033TL-4442TL, %19'u 4443TL ve üstü hane halkı gelirine sahiptir. Bireylerin %66'sı 3000TL'nin altında yalnızca %34'ü 3000TL'nin üzerinde hane halkı gelirine sahiptir. 2017 yılı itibarıyla resmi rakamlarla dört kişilik bir hanenin açlık sınırı 1608TL, yoksulluk sınırı 5238 TL olarak belirlenmiştir. Bir kişinin aylık geçim maliyeti 1989TL'dir. Bu rakamlar dikkate alınarak veriler tekrar incelendiğinde, bireylerin yaklaşık %27'sinin açlık sınırının altında hane gelirine sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin yaklaşık %44'ü 2017 yılı için belirlenen bir kişilik aylık geçim maliyeti olan 1989TL'nin altında hane gelirine sahiptir. Bireylerin %80'i yoksulluk sınırının altında yalnızca %20'si yoksulluk sınırının üzerinde hane gelirine sahiptir.

Ankete katılan bireylerin sosyo-ekonomik yapısı genel olarak incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun 18-44 yaş arası, evli, ilköğretim ve altı eğitime sahip, çalışmayan ve aylık 4443TL'nin altında hane gelirine sahip yani yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerden oluştuğu görülmektedir. Toplam içinde %43'lük paya sahip çalışan bireylerin büyük çoğunluğu özel sektörde ücretli olarak çalışmaktadır, %57'lik paya sahip çalışmayanların büyük çoğunluğu ise ev işleriyle ilgilendikleri için çalışma hayatına dahil olmamıştır. Genel katılımcı profili ortaya konulduktan sonra, bağımlı değişken mutluluk ile bağımsız değişkenlerin birlikte ele alınıp incelendiği çapraz tablolara yer verilmiştir.

Tablo 1. Mutluluk ve Cinsiyet Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Demografik Değişken	Mutluluk					
	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz
Cinsiyet	Erkek	%6.3	%48.5	%32.9	%10.2	%2.1
	Kadın	%8	%57.3	%28.6	%7.8	%1.9

Cinsiyet gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, kadınların %61,7'sinin erkeklerin ise %54,8'inin mutlu olduğu görülmüştür. Kadınların mutluluk oranı erkeklere göre daha yüksektir.

Tablo 2. Mutluluk ve Yaş Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Demografik Değişken	Kategoriler	Mutluluk					Toplam
		Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	
Yaş	18-34	%10.5	%50.0	%30.8	%6.7	%1.9	100
	35-44	%6.2	%50.0	%33.1	%8.7	%1.9	100
	45-64	%5.4	%49.4	%31.9	%11.1	%2.1	100
	65 ve +	%5.8	%60.6	%22.8	%8.8	%2.0	100

Tablo 2'de yaş gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde; 65 ve üzeri yaş grubu, %66 ile en yüksek mutluluk oranının görüldüğü yaş grubu olmuştur. En düşük mutluluk oranı ise %55 ile 45-54 yaş grubunda görülmüştür.

Tablo 3. Mutluluk ve Medeni Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Demografik Değişken	Kategoriler	Mutluluk					Toplam
		Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	
Medeni Durum	Evlenmedi	%6.7	%46.3	%35.4	%9	%2.5	100
	Evli	%8.0	%53.1	%29.4	%7.9	%1.6	100
	Boşandı	%3.2	%34.0	%34.6	%21.6	%6.7	100
	Eşi Öldü	%2.1	%52.6	%28.9	%12.9	%3.5	100

Medeni durum gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, evli bireylerin %61,1'inin boşanmış bireylerin ise %37,2'sinin mutlu olduğu görülmüştür. Evli bireylerin en yüksek mutluluk düzeyine sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 4. Mutluluk ve Eğitim Durum Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

Demografik Değişken	Kategoriler	Mutluluk					Toplam
		Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	
Eğitim	Eğitimsiz	%5.4	%57.8	%25.0	%8.9	%2.8	100
	İlkokul	%6.5	%51.1	%30.7	%9.7	%2.0	100
	Genel Ortaokul	%8.8	%47.6	%31.2	%9.5	%2.9	100
	Teknik Meslek	%8.0	%52.0	%32.0	%8.0	%0.0	100
	İlköğretim	%14.3	%43.4	%33.6	%6.6	%2.0	100
	Genel Lise	%7.1	%50.8	%31.2	%8.9	%1.9	100
	Meslek Teknik Lise	%7.4	%50.2	%34.1	%6.7	%1.6	100
	Yüksek Lisans	%14.0	%42.6	%33.3	%10.1	%0.0	100

Doktora	%18.2 %59.1 %22.7 %0.0 %0.0 100
2 Yıllık Yükseköğretim	%7.3 %48.4 %33.3 %9.2 %1.9 100
4 Yıllık Yükseköğretim	%7.9 %51.3 %32.1 %7.7 %0.9 100

Eğitim düzeyi gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyi %77,3 oranla doktora diplomasına sahip bireylerde görülmüş olup, bu grubu %63,2'lik oranla hiç okul bitirmemiş hatta bir kısmı okur-yazar olmayan birey grubu izlemektedir. Eğitim düzeyi skalasında en düşük ve en yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin en mutlu bireyler olduğu gözlenmektedir. İlköğretim, lise, fakülte, yüksek lisans düzeylerinde mutluluk oranı %55-60 bandında değişmektedir.

Tablo 5. Mutluluk ve Çalışma Durumu Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

		Mutluluk					Toplam
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	
Çalışma Durumu	Son Bir Haftadır Çalışan	%7.5	%49.0	%33.4	%8.4	%1.7	100
	Çalışma Dışı – İşle İlgisi Devam Eden	%7.7	%46.2	%23.1	%17.3	%5.8	100
	Çalışmadı	%7.0	%53.1	%28.5	%9.2	%2.2	100

Çalışma durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, çalışmayan bireylerin %60,1'inin çalışan bireylerin ise %56,5'inin mutlu olduğu izlenmiştir. Buradan çalışmayan bireylerin çalışan bireylerin çalışmayanlardan daha mutlu olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 6. Mutluluk ve Özel / Kamu Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

		Mutluluk					Toplam
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	
Özel / Kamu	Özel	%7.6	%48.3	%33.2	%8.9	%1.9	100
	Kamu	%6.9	%52.5	%33.7	%6.0	%1.0	100

Çalışma alanına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, özel sektörde çalışanların %56'sı ve kamuda çalışanların %60'ının mutlu olduğu tespit edilmiştir. Kamu çalışanlarının özel sektör çalışanlarına göre daha mutlu olduğu görülmektedir.

Tablo 7'de hanehalkı gelir gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyinin en yüksek gelir grubuna ait olduğu görülmektedir. En düşük gelir grubu olan 0-1509TL gelir grubundaki bireylerin %54,8'i, 15010-2166TL gelir grubundaki bireylerin %59,5'i, 2167-

3032TL gelir grubundaki bireylerin %58,8'i, 3033-4443TL gelir grubundaki bireylerin %57,1'i ve 4443TL ve üstü gelire sahip bireylerin %63,6'sı mutlu olduklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 7. Mutluluk ve Gelir Değişkenlerine İlişkin Çapraz Tablo

		Mutluluk					Toplam
Demografik Değişken	Kategoriler	Çok Mutlu	Mutlu	Orta	Mutsuz	Çok Mutsuz	
Gelir	0TL	%0.0	%66.7	%33.3	%0.0	%0.0	100
	0-1509TL	%5.3	%49.5	%30.1	%11.6	%3.5	100
	1510-2166TL	%8.6	%50.9	%27.6	%11.0	%1.9	100
	2167-3032TL	%6.9	%51.9	%31.2	%8.2	%1.7	100
	3033-4442TL	%7.0	%50.1	%34.3	%7.1	%1.5	100
	4443TL ve +	%9.2	%54.4	%30.2	%5.5	%0.7	100

Umut düzeylerine göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde, umut düzeyi arttıkça mutluluk düzeyinin de arttığı görülmüştür. En yüksek mutluluk düzeyi en yüksek umut düzeyi ile birlikte değerlendirilmiştir. Çok umutlu olan bireylerin %82,6'sı, umutlu bireylerin %67,6'sı, umutlu olmayan bireylerin %33,6'sı ve hiç umutlu olmayan bireylerin %18,9'u mutlu olduklarını ifade etmiştir.

Katılımcıların yaşam memnuniyeti 0-10 skalasında değerlendirildiğinde, yaklaşık %70'i yaşam memnuniyetine sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Yaşam memnuniyet düzeylerine göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde, memnuniyet düzeyi arttıkça mutluluk düzeyinin de arttığı görülmüştür.

Bireylerin subjektif refah düzeyleri 0-10 incelendiğinde, yaklaşık %60'ının yüksek refah seviyesine sahip oldukları görülmektedir. Algılanan subjektif refah düzeyi arttıkça bireyin mutluluğu da artmaktadır. Subjektif refah düzeylerini 10-11 beyan eden bireylerin %80'i mutlu olduklarını ifade etmiştir.

4.2. 3.2. Ekonometrik Model Sonuçları

2017 yılı yaşam memnuniyeti araştırması anketinden faydalanarak yapılan bu çalışmada, Türkiye geneli için bireylerin refah, net gelir ve mutluluk düzeyinin regresyon analizinde lineer olasılık modeli olarak "sıralı logit" kullanılmıştır. Refah düzeyi ile ilgili standartlaştırılmış katsayı değerlerinden oluşan sıralı logit model tahmin sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Modelde, net gelir gibi objektif değişkenler yanında, sosyo-ekonomik koşullara bağlı olarak oluşan algılamaya dayalı değişkenler de (bireyin umut durumu, refah düzeyi gibi) kullanılmıştır.

Bağımsız değişkenlerden gelirin düşük olduğu ilk iki kategori için katsayılar %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Önemli bir demografik gösterge olması nedeniyle modelden çıkarılmamıştır. Diğer

bağımsız değişkenler istatistiki açıdan anlamlı ve katsayı işaret ve büyüklükleri açısından ise sosyoekonomik beklentileri karşılar niteliktedir.

Ekonometrik analiz sonuçları, evli ve kadın bireylerin evli olmayan erkeklere göre daha mutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmayan bireylerin çalışanlara göre daha mutlu olduğu tespiti yanında eğitim düzeyi en yüksek ve en düşük bireylerin diğerlerine oranla daha mutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 65 üstü yaş grubunun mutluluk düzeyinin yüksek olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Bireyin yaşam doyumundaki artış mutluluk düzeyini de artırmaktadır. Memnuniyetin alt kategorileri arasında yer alan sağlıktan memnuniyet düzeyinin artışı da mutluluk düzeyinin artışı üzerinde diğer kategorilere göre daha fazla etkilidir. Yaşam memnuniyeti gibi sübjektif refah düzeyinin artışı da bireyin mutluluğunu artırmaktadır.

Tablo 8. Bireylerin Mutluluk Düzeyine Ait Sıralı Logit Model Tahmin Sonuçları

Tanımlar	Bağımlı Değişken: Mutluluk			
Bağımsız Değişkenler	b	Standart sapma	z	P(z)
Cinsiyet				
Erkek	-0.35	0.05	-7.61	0.00
Medeni Durum				
Evli	0.70	0.05	14.31	0.00
Yaş				
35-44 arası	-0.49	0.06	-8.14	0.00
45-64 arası	-0.59	0.06	-10.34	0.00
65 ve +	-0.27	0.08	-3.49	0.00
Eğitim				
İlkokul	-0.12	0.07	-1.87	0.06
Lise	-0.14	0.07	-1.94	0.05
Üniversite ve +	-0.25	0.08	-3.03	0.00
Çalışma Durumu				
Özel	-0.88	0.08	-10.94	0.00
Kamu	-1.00	0.11	-9.10	0.00
Gelir				
1510-2166TL	-0.02	0.09	-0.25	0.81
2167-3032TL	-0.07	0.08	-0.81	0.42
2167-3032TL	-0.15	0.08	-1.77	0.08
4443TL ve +	-0.08	0.09	-0.89	0.37
Umut	1.05	0.04	29.18	0.00
Subjektif Refah	0.18	0.01	14.95	0.00
Yaşam mem.	0.15	0.01	10.50	0.00
Sağlıktan mem.	0.51	0.03	20.10	0.00
N=9873		LR chi2(18)=3129.23		
Pseudo R2 = 0.1334		Log likelihood= -10165.705		

Not: b = katsayı; z = test edilen b=0 için, z skoru; $p > |z|$ = z-testi için p-değerini göstermektedir.

Modelin temel sınıfları: Kadın, hiç evlenmemiş, boşanmış, eşinden ayrılmış, eşi ölmüş olanlar, geliri 0-1509 TL olanlar, çalışmıyor olanlar, sağlığından memnun, refah düzeyi düşük olanları, yaşam memnuniyeti düşük olanları göstermektedir.

Model sonuçları, erkeklerin kadınlara göre daha mutsuz olduğunu, yaşam memnuniyeti ve sağlık memnuniyetinin mutluluk düzeyini artırdığını göstermektedir. Özel ya da

kamuda çalışanların çalışmayan bireylere göre daha mutsuz olduğu tespit edilmiştir. En düşük mutluluk düzeyi 45-64 yaş arasında tespit edilmiştir. 18-64 ve 65 ve üstü yaş grupları mutluluk düzeyinin en yüksek olduğu yaş gruplarıdır. Okur yazar olmayanlara göre ilkökul, lise ve üniversite mezunlarının daha mutsuz olduğu saptanmıştır. En yüksek mutluluk düzeyleri en ve en yüksek eğitim düzeylerinde gözlenmiştir. Gelir değişkenine ilişkin katsayılar istatistiksel olarak anlamlı elde edilemediğinden gelirin mutluluk üzerindeki etkisine dair kesin bir yorum yapılamamıştır.

5. Sonuç

Mutluluk ile sosyoekonomik göstergelerin ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, mutluluğa dair teorik bir alt yapı sunularak mutluluğun belirleyicileri ampirik olarak araştırılmıştır. Bireyin mutluluk düzeyinin bağımlı değişken; bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, medeni durumu, yerleşim yeri, çalıştığı sektör, çalıştığı işteki durumu, bireysel ve hane halkı geliri gibi faktörlerin bağımsız değişken olarak kullanıldığı sıralı logit model tahmin edilmiştir. Çalışmada, mutluluk bileşenleri, sübjektif refah, yaşam memnuniyeti algısı, yaşam kalitesi kavramlarından bahsedilerek ilgili teori ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Literatüre bakıldığında, mutluluğun belirleyicileri arasında birçok değişken olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, belirleyicilerinin tespitine ek olarak Türkiye’de yaşayan bireylerin genel mutluluk düzeyi kapsamlı bir şekilde incelenerek, literatürde genel kabul gören teorilerden hangisinin ülkemizde geçerli olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Ekonometrik metodoloji bağlamında bu çalışmada, mutluluk ile eğitim, gelir ve diğer sosyoekonomik göstergeler arasındaki ilişki sıralı logit model aracılığıyla tahmin edilmiştir. Bulgulara göre; kadınların %61,7’sinin erkeklerin ise %54,8’inin mutlu olduğu, 65 ve üzeri yaş grubu, %66 ile en yüksek mutluluk oranına sahip iken, en düşük mutluluk oranının %55 ile 45-54 yaş grubunda olduğu saptanmıştır. Medeni durum dikkate alındığında, evli bireylerin %61,1’i, boşanmış bireylerin %37,2’sinin mutlu olduğu görülmüştür. Çalışma durumuna göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, çalışmayan bireylerin %60,1’inin çalışan bireylerin ise %56,5’inin mutlu olduğu saptanmıştır. Çalışmama nedeni olarak ev işlerini gösteren bireylerin %64,2’sinin, eğitimine devam eden bireylerin %63,5’inin ve emekli bireylerin %57’sinin mutlu olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Çalışma alanına bakıldığında, özel sektörde çalışanların %56’sı ve kamuda çalışanların %60’ının mutlu olduğu tespit edilmiştir. Çalışma durumuna bakıldığında ise en yüksek mutluluk oranının %64 ile ücretsiz aile işçilerinde görülmüştür. Ardından ise işverenler ve ücretli/maaşlı çalışanları gelmektedir.

Eğitim düzeyi gruplarına göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyi %77,3 oranla doktora diplomasına sahip bireylerde görülmüştür.

Ardından %63,2'lik oranla hiç okul bitirmemiş bireylerin olduğu grup gelmektedir. Eğitim düzeyi skalasında en düşük ve en yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin en mutlu bireyler olduğu gözlenmiştir.

Hanehalkı gelir grupları incelendiğinde, en yüksek mutluluk düzeyinin en yüksek gelir grubuna ait olduğu görülmektedir. Çapraz tablolar incelendiğinde gelir düzeyi arttıkça mutluluk düzeyi de artış gösterdiği görülmektedir. En düşük gelir grubu olan 0-1509TL gelir grubundaki bireylerin %54,8'i, 15010-2166TL gelir grubundaki bireylerin %59,5'i, 2167-3032TL gelir grubundaki bireylerin %58,8'i, 3033-4443TL gelir grubundaki bireylerin %57,1'i ve 4443TL ve üstü gelire sahip bireylerin %63,6'sı mutlu olduklarını beyan etmişlerdir. Ancak, tahmin edilen ekonometrik modelde gelir değişkenine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı katsayılar elde edilememiştir.

Öte yandan umut düzeyine bakıldığında, %73,5'inin umutlu olduğu ve umut düzeyi arttıkça mutluluk düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Katılımcıların yaşam memnuniyeti ve subjektif refah algısı 0-10 skalasında değerlendirildiğinde, yaklaşık %70'i 5 ve üzerinde memnuniyet düzeyinde ve %60'ının 5 ve üzeri düzeyde refah seviyesinde olduğu kanıtlanmıştır. Kısacası, yaşam memnuniyeti ve algılanan subjektif refah arttıkça mutluluk düzeyi de artmaktadır.

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'de gelir-mutluluk paradoksunun geçerli olduğuna dair kesin kanıtlar sağlanamamıştır. Türkiye'de geçerli mutluluk yaklaşımının; bireylerin yaşam algılarının, yaşamlarının nasıl olması gerektiğine göre şekillendiği "Karşılaştırma Etkisi ve Göreli Gelir Teorisi" olduğuna dair öngörü sağlanmıştır. Bu bağlamda, bir ülkedeki yaşam koşullarının ve mutluluk düzeyinin iyileştirilmesi kaçınılmaz olarak hayat standartlarının yükseltilmesini içermektedir.

Kaynakça

- Albert, C., & Davia, M. A. (2005). Education, Wages and Job Satisfaction. In Epunet Conference.
- Alpaykut, S. (2017). Türkiye'de İllerin Yaşam Memnuniyetinin Temel Bileşkenler Analizi ve TOPSIS Yöntemiyle Ölçümü Üzerine Bir İnceleme. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 29(4).
- Azizi, M., Mohamadian, F., Ghajarieah, M., & Direkvand-Moghadam, A. (2017). The effect of individual factors, socioeconomic and social participation on individual happiness: A cross-sectional study. *Journal of Clinical and Diagnostic Research: JCDR*, 11(6), 1-4.
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle?. *Social science & medicine*, 66(8), 1733-1749.
- Bozkuş, S., Çevik, E. İ., & Üçdoğruk, Ş. (2006). *Subjektif Refah ve Mutluluk Düzeyine Etki Eden Faktörlerin Sıralı Logit Model ile Modellenmesi: Türkiye Örneği*. TÜİK, İstatistik Araştırma Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 93-116.
- Chow, H. P. (2005). Life satisfaction among university students in a Canadian prairie city: A multivariate analysis. *Social indicators research*, 70(2), 139-150.
- Clark, A. E., & Oswald, A. J. (1996). Satisfaction and Comparison Income. *Journal of Public Economics*, 61(3), 359-381.
- Cuñado, J., & de Gracia, F. P. (2012). Does Education Affect Happiness? Evidence for Spain. *Social Indicators Research*, 108(1), 185-196.
- Kırıcı Çevik, N., Kuruoğlu, E., & Üçdoğruk, Ş. (2010). Education Levels and Household Location Preferences: A Case Study of Turkey. *Current Research Journal of Social Sciences*, 2(3), 174-180.
- Di Tella, R., MacCulloch, R. (2008) Happiness Adaption to Income beyond 'Basic Needs'. NBER, Working Paper No. 14539.
- Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 55(1), 34.
- Diener, E., & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African journal of psychology*, 39(4), 391-406.
- Diener, E., & Seligman, M. E. (2004). Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological science in the public interest*, 5(1), 1-31.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological bulletin*, 125 (2), 276-302.
- Easterlin, R. (1974), Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence. İçinde: David, Paul Allan ve Melvin Warren Reder (Ed.), *Nations and Households in Economic Growth*, (89-125), New York: Academic Press.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2000). Maximising Happiness?. *German Economic Review*, 1(2), 145-167.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). What can economists learn from happiness research?. *Journal of Economic literature*, 40(2), 402-435.
- Gerdtham, U. G., & Johannesson, M. (2001). The relationship between happiness, health, and socio-economic factors: results based on Swedish microdata. *The Journal of Socio-Economics*, 30(6), 553-557.
- Guillen-Royo, M., & Kasser, T. (2015). Personal goals, socio-economic context and happiness: Studying a diverse sample in Peru. *Journal of Happiness Studies*, 16(2), 405-425.

- Gürler, Ö. K., Turgutlu, T., Kırıcı, N., & Üçdoğruk, Ş. (2007). Türkiye’de eğitim talebi belirleyicileri. *Finans Politik Ekonomik Yorumlar*, 44(512), 89-101.
- Kalyuzhnova, Y., & Kambhampati, U. (2008). The determinants of individual happiness in Kazakhstan. *Economic Systems*, 32(3), 285-299.
- Kırıcı Çevik, N. & Çalışkan, H. (2018). Bireyin Yaşam Doyumu ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki: Bir Gözden Geçirme. ICOMEP’18 - International Congress of Management, Economy and Policy 2018 Autumn Istanbul/TURKIYE, 165-174.
- Kırıcı Çevik, N., & Korkmaz, O. (2014). Türkiye’de Yaşam Doyumu ve İş Doyumu Arasındaki İlişkinin İki Değişkenli Sıralı Probit Model Analizi. *Academic Review of Economics & Administrative Sciences*, 7(1), 126-145.
- Kırıcı Çevik, N., Kantarcı, T., & Kırıcı Altınkeski, B. (2019). Mutlu Gezegen Endeksi: Dünyanın En Mutlu Ülkelerinden Panel Veri Bulguları. ICOMEP’19 - International Congress of Management, Economy and Policy 2019 Autumn Istanbul/TURKIYE, 172-184.
- Korkmaz, M., Germir, H. N., Yücel, A. S., & Gürkan, A. (2015). Yaşam memnuniyeti üzerinde etkili olan sosyodemografik bileşenler üzerine bir analiz. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*. 3(2), 78-111.
- Mohammadi, E., Batvandi, Z., & Saberi, A. (2015). Relationship between happiness and different levels of physical activity. *Trends in Sport Sciences*, 22(1), 47-51.
- Morgan, J., Robinson, O., & Thompson, T. (2015). Happiness and age in European adults: The moderating role of gross domestic product per capita. *Psychology and aging*, 30(3), 544.
- Müezzinoğlu, T. (2005). Yaşam Kalitesi. Üroonkoloji Derneği 2004 Güz Dönemi Konuşması. (1). 25-29.
- Rojas, M. (2007). Heterogeneity in the relationship between income and happiness: A conceptual-referent-theory explanation. *Journal of economic psychology*, 28(1), 1-14.
- Ruževičius, J. (2007). Quality of Life and its Components’ Measurement. *Engineering Economics*. January 2007, 317-334.
- Schiffrin, H. H., & Nelson, S. K. (2010). Stressed and happy? Investigating the relationship between happiness and perceived stress. *Journal of Happiness Studies*, 11(1), 33-39.
- Sekhampu, T. J., & Muzindutsi, P. F. (2014). Association of happiness and socio-economic variables in a South African Township. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 6(1), 106-115.
- Şeker, M. (2016). *Mutluluk Ekonomisi – Kamu Ekonomisi Açısından Bir Analiz*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Tenaglia, S. (2007). Testing theories on happiness: a questionnaire. University of Tor Vergata-Roma, WorkingPaper, 1-44.
- Top, M. Ş., Özden, S. Y., & Sevim, M. E. (2003). Psikiyatride yaşam kalitesi. *Düşünen Adam Dergisi*, 16(1), 18-23.
- Veenhoven, R. (1996). The study of life-satisfaction.
- Veenhoven, R., & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz?. İçinde: Dumludağ, D., Gökdemir, O., Neyse, L., & Ruben, E. (Ed.), *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar (Behavioral Approaches In Economics)*, Imge Kitabevi, Ankara Turkey, 201-230.
- Veenhoven, R., & Ehrhardt, J. (1995). The cross-national pattern of happiness: Test of predictions implied in three theories of happiness. *Social Indicators Research*, 34(1), 33-68.
- Witter, R. A., Okun, M. A., Stock, W. A., & Haring, M. J. (1984). Education And Subjective Well-Being: A Meta-Analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 6(2), 165-173.